

Salvar els mots

LIBRES NARRATIVA / 10 DESEMBRE, 2019

En una intervenció de fa uns anys a Barcelona, Tzvetan Todorov¹ parlava sobre la pèrdua progressiva de sentit de la paraula «democràcia» fruit de la desfeta dels estats comunistes a partir de la caiguda del mur de Berlín. Segons Todorov, la manca d'un model alternatiu a les anomenades democràcies occidentals havia permès que polítics de diferents ideologies n'adaptessin el significat als seus objectius, de manera que, avui en dia, representants de l'extrema dreta acusen d'antidemocràtics a liberals i a partits d'esquerra i viceversa.

Aquesta reflexió, feta fa cinc anys, apuntava ja el problema de la tergiversació i manipulació del llenguatge al servei del poder polític i econòmic i, especialment, dels moviments cada cop més importants de caire feixista que denuncien llibres com *Fatxa*, del filòsof Jason Stanley,² recentment convidat al CCCB. Segons Stanley, si la democràcia es basa en la igualtat i la llibertat, el feixisme es fonamenta en la lleialtat, en l'orgull nacional i en la destrucció de la veritat. Però tant la problemàtica exposada per Todorov com la de Stanley ens parla de les deficiències de la democràcia per combatre les seves perversions en forma de populisme o tirania de les majories, així com models que pretenen desballestar la democràcia, com el feixisme.

Una de les impressions que vaig anotar mentre llegia *Cartes a un amic alemany* d'Albert Camus —traduïdes per i a proposta de Míriam Cano— tenia a veure amb una certa nostàlgia a l'hora d'utilitzar paraules com «veritat», «injustícia» o «Europa», que guardaven un sentit precari però encara vàlid, com a part de l'argumentari vers el feixisme. M'explico: a les cartes, escrites entre el juliol de 1943 i el de 1944, Camus s'adreça a un interlocutor imaginari que formaria part dels alemanys que combatien convençuts de defensar el III Reich i al qual ell anomena «amic». A les primeres dues cartes argumenta quina és la seva relació amb la nació, un patriotisme que no té res a veure amb l'obediència cega, sinó amb la voluntat de preservar unes llibertats i uns drets, una forma de viure en comunitat. La creença en aquests valors és el que justament ha endarrerit el moment de formar part de la resistència activa —«una marrada» que els ha sortit ben cara— i, per tant, de ser capaç d'adoptar la violència com a forma de resposta a la injustícia i als crims de la guerra:

«hem après que, en contra del que pensàvem, el seny no hi pot res, contra l'espasa, però si el seny s'uneix a l'espasa la venç eternament quan es branda tota sola. Vet aquí per què hem acceptat l'espasa, després d'haver-nos assegurat que ens emparava el seny».³

A la tercera carta compara la seva idea d'Europa com a projecte comú a realitzar, nodrida d'ideals però també de paisatges, monuments i obres literàries, amb la noció del continent per part del soldat nazi, entès com a espai a conquerir i dominar. Així, malgrat la seva oposició ideològica, Camus no demonitza el seu adversari, sinó que prova d'explicar-li els fonaments del seu pacifisme, per què va haver d'abandonar-lo i com la seva victòria no serà gràcies a les armes sinó a un projecte humanista. Això es percep sobretot a la darrera carta en què, a un mes de l'alliberament de París, Camus confia en la victòria aliada i argumenta que aquesta no només serà al camp de batalla, sinó també en l'aspecte moral.

Les cartes també ens il·lustren sobre un altre tipus de resistència que s'articula com a

contradiscurs i vers el desprestigi de la veritat del nostre segle. Si bé es tracta d'un diàleg fictici, les paraules de Camus demostren que fins i tot enmig del conflicte bèl·lic en què, com ell diu, «ens hem vist forçats a la desesperació» (p. 48), i malgrat la «tragèdia de la intel·ligència» (p. 49) que ha suposat el conflicte, no està disposat a sotmetre's al discurs de l'odi, ni a la lògica de la guerra. La resposta de Camus defensa la preservació de les paraules, del sentit i dels matisos davant de la manipulació i l'engany de la retòrica populista, que ho presenta tot en termes absoluts:

«La nostra força rau a pensar com vosaltres sobre la profunditat del món, a no refusar res d'aquest drama que és el nostre però, alhora, a haver salvat la idea de l'home al final d'aquest desastre de la intel·ligència i extreure'n el coratge infatigable de les renaixences» (p. 50).

Però no pensem només en l'enemic més visible, com els partits d'extrema dreta sorgits arreu durant les darreres dècades i que creixen gràcies a titulars extravagants i a la reducció dels problemes a un «nosaltres» i uns «ells», sinó també en la perversió de la paraula «democràcia» en boca de governs suposadament legítims. Fa uns dies la meua amiga Júlia Pareto em va enviar el text d'una conferència que havia de fer sobre «Drets humans i democràcia»: ⁴ el punt de partida era, com en el cas de Todorov, que aquestes dues idees s'havien anat buidant del seu sentit original i que calia repensar-les per tal de poder-se plantejar el vincle entre elles i defensar-ne la seva integritat com a elements clau per a les societats justes i la vida col·lectiva.

Aquí és on Camus és molt fi: allò que es pot salvar a través de les paraules potser només és un matis, però és allò que ens diferencia de la banalització, el reduccionisme i la mentida del feixisme: «és justament pels matisos, que combatem, però per aquells que tenen la importància de l'home en essència. [...] lluitem encara per aquell lleu matis que separa allò vertader d'allò fals» (p. 29).

L'actitud que descriu Camus la reconec en un altre supervivent de la Segona Guerra Mundial, el filòleg alemany d'origen jueu Victor Klemperer (1881-1960), autor de *LTI. La llengua del Tercer Reich*.⁵ Klemperer va emprar els seus coneixements lingüístics per analitzar i exposar els canvis operats en la llengua alemanya per part del nazisme, unes marques en la llengua que, per sorpresa de l'autor, segueixen perpetuant-se entre els parlants a l'Alemanya de la postguerra de manera inconscient. L'estudi de «la llengua de l'Imperi», com ell l'anomena, permet a Klemperer detectar i desemascarar les infiltracions de la ideologia en l'ús de determinades paraules o expressions, en les noves accepcions de verbs o en les paraules arcaïques recuperades.

Però no es tracta simplement d'un estudi filològic. Com Camus, Klemperer basteix la seva posició de resistència a partir de la preservació del sentit de les paraules previ al nazisme, és capaç de sobreviure a la injustícia i la humiliació gràcies al desig de donar testimoni i al compromís de denunciar els paranys que l'ús inconscient dels mots posa al pensament lliure:

«El dístico de Schiller sobre “la lengua culta que crea y piensa por ti” se suele interpretar de manera puramente estética [...] ¿Y si la lengua culta se ha formado a partir de elementos tóxicos o se ha convertido en portadora de sustancias tóxicas? Las palabras pueden actuar como dosis ínfimas de arsénico: uno las traga sin darse cuenta, parecen no surtir efecto alguno, y al cabo de un tiempo se produce el efecto tóxico».⁶

I avui, quantes paraules incorporem al nostre vocabulari, acríticament, perquè ens semblen imprescindibles per mantenir la conversa d'actualitat, però que limiten i determinen el nostre discurs? Com responem al discurs mastegat i penetrant de l'extrema dreta, capaç de convèncer per les passions i no per la raó? Quantes vegades quedem muts davant d'arguments que sabem fallços i som víctimes del *Treppenwitz* (o *l'Esprit de l'escalier* per als francòfils). Els textos de Camus i Klemperer encarnen una forma de resistència vers la simplificació del pensament i la polarització dels punts de vista, no a través de la resposta ràpida i punyent que l'oponent fagocita en les seves mentides, sinó a través de la reivindicació del matis i de l'anàlisi intel·ligent del discurs que ens permetin assenyalar la instrumentalització ideològica del llenguatge.

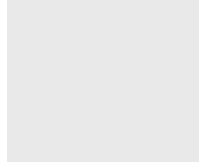
1. Tzvetan Todorov, «25 anys després de la caiguda del mur de Berlín», 5a edició de «Converses a La Pedrera», 10 de novembre de 2014, Barcelona. [📄](#)
2. Jason Stanley, *Fatxa*, Barcelona: Blackie Books, 2018. Traducció de Lucía Giordano. [📄](#)
3. Albert Camus, *Cartes a un amic alemany*, Mallorca: Lleonard Muntaner editor, 2019. Traducció de Míriam Cano, p. 29. A partir d'ara, les citacions del llibre s'identificaran al text amb el número de pàgina on apareixen. [📄](#)
4. Júlia Pareto Boada (Aporia: Grup de Recerca en Filosofia Contemporània, Ètica i Política), «Drets humans i democràcia», Aula d'extensió universitària de Badalona, Dimarts, 26 de novembre de 2019. [📄](#)
5. Victor Klemperer, *LTI. La llengua del Tercer Reich. Apuntes de un filólogo*. Barcelona: Minúscula, 2016. Traducció d'Adam Kovacsics. [📄](#)
6. *Ibid.*, p. 31. [📄](#)

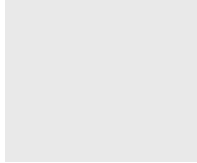
IRIS LLOP | ÚLTIMES PUBLICACIONS

(Barcelona, 1990) ha cursat el grau d'Estudis Literaris i el màster en Teoria de la Literatura i Literatura Comparada a la Universitat de Barcelona. Va realitzar part dels seus estudis a la Freie Universität de Berlin. Actualment està escrivint una tesi sobre la noció de reflexió novel·lesca desenvolupada per Milan Kundera i imparteix classes al grau d'Estudis Literaris de la UB. És col·laboradora ocasional de la revista *Caràcters* i organitza el club de lectura de la Llibreria l'Odissea de Vilafranca del Penedès i el del Museu d'Història de Catalunya.

Articles relacionats

**Accidents i metàfores
sota terra**

**«És l'única cosa que
faria: caminar i
mataria.» Diàleg
d'assassins neonazis
russos.**

Llibres
Cultura
Nosaltres
Contacte

© LA LECTORA
hola@lalectora.cat

Política de privacitat
Copyleft

© LA LECTORA 2018